

دیوید کلارک

جامعہ مصرفی و شہر پسامدرن

مترجم

حمید پورنگ

۱۳۹۶

جامعه مصرفی و شهر پسامدرن

نویسنده: دیوید کلارک

مترجم: حمید پورنگ

چاپ نخست: ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر علمی و فرهنگی کتیبه
به سفارش و زیر نظر اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران
حق چاپ محفوظ است.

آدرس مرکز: و مرکز پخش: خیابان نلسون ماندلا (افریقا)، چهارراه حقانی (جهان کودک)، کوچه کمان،
پلاک ۲۵، تهران، کد پستی: ۱۵۱۸۳۶۳۱۳؛ صندوق پستی: ۹۶۴۷ - ۱۵۸۷۵؛ تلفن: ۷۰ - ۸۸۷۷۴۵۶۹؛
فکس: ۴۵۷۲ - ۸۸۶۶۵۷۲۸؛ تلفکس: ۴۵ - ۸۸۶۷۷۵۴۴
آدرس اینترنتی: www.elmifarhangi.ir info@elmifarhangi.ir
www.ketabgostar.com info@ketabgostar.com

فروشگاه یک: خیابان ملاب روی در اصلی دانشگاه تهران؛ تلفن: ۱۶ - ۶۶۹۶۳۸۱۵ و ۶۶۴۰۰۷۸۶
فروشگاه دو: میدان «تیر» خیابان کریمخان زند، بین قائم مقام فراهانی و خردمند، پلاک ۱۳؛
تلفن: ۷ - ۸۸۳۴۳۸۰۶
فروشگاه سه: بزرگراه شهید حقانی، بعد از ازادساز، نبش راه خروجی کتابخانه ملی، کتابخانه ملی
(نمایشگاه و فروشگاه دائمی کتاب)
فروشگاه چهار: خیابان کارگر شمالی، روبه روی پارک «له» نبش کوچه ستاره، نمایشگاه و فروشگاه
محصولات فرهنگی سازمان تأمین اجتماعی. پلاک ۱

سرشناسه: کلارک، دیوید بی.، ۱۹۶۴ - م.

Clarke, David B.

عنوان و نام پدیدآور: جامعه مصرفی و شهر پسامدرن / دیوید کلارک؛ مترجم: حمید پورنگ

تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۴.

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۲۱-۷۶۶-۱

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

عنوان اصلی: The Consumer Society and the Postmodern City, 2003

یادداشت: کتابنامه: ص. [۴۲۳] - ۴۷۸.

موضوع: مصرف -- جنبه‌های اجتماعی

موضوع: مصرف‌کنندگان -- رفتار

موضوع: سرمایه‌داری

موضوع: زندگی شهری -- جنبه‌های اجتماعی

شناسه افزوده: پورنگ، حمید، ۱۳۵۴ -

شناسه افزوده: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی

رده‌بندی کنگره: HB ۸۰۱/۷۶ ۱۳۹۴

رده‌بندی دیویی: ۳۰۶/۳۰۹۱۷۳۲۰۹۰۵۱۱

شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۸۹۵۰۴

۷	پیشگفتار متجم
۱۳	مقدمه

۲۵	بخش اول: مصرف
۲۷	فصل اول: مجادلاتی درباره مصرف
۲۷	مقدمه
۳۰	جامعه مصرفی، فرهنگ کار
۳۵	مصرف، نظریه، پسامدرنیته
۴۵	کار و بازی
۵۳	تعریف مصرف

فصل دوم: هر آنچه همیشه می‌خواسته‌اید درباره مصرف بدانید (اما می‌ترسید از

۶۳	بودریار پیرسید)
۶۴	یک آشنایی زدایی مقدماتی
۷۰	مبادله: هدیه و کالا
۱۰۷	چشم و هم‌چشمی مالی و تمایزبانی اجتماعی
۱۲۷	امپراتوری نشانه
۱۴۳	از مصرف تا شهر

۱۶۳	بخش دوم: مصرف و شهر
۱۶۵	فصل سوم: مصرف و شهر، مدرن و پسامدرن
۱۶۵	مقدمه: مصرف و (پسا)مدرنیته

۱۷۵	در مصاحبت غریبه‌ها
۱۸۴	آوارگی پرسه‌زن یا گم شدن در فضای زیباشناختی
۱۹۵	اغوا، سرکوب و مصرف
۲۰۵	نتیجه‌گیری: به سوی مسئله پسا شهر
	فصل چهارم: اغوا شده و سرکوب شده تجدید دیدار با مصرف جمعی همراه با مایکل جی. برادفورد
۲۱۷	مقدمه
۲۱۷	مقدمه
۲۲۱	بیارشناسی مصرف شهری: «جامعه‌شناسی شهری جدید» و شهر
۲۳۶	مصرف عمومی / خصوصی و رهایی سرمایه از کار
۲۴۹	آزادی بازار / طب‌بندی اجتماعی: مصرف عمومی / خصوصی در زمانه حاضر
۲۶۴	نتیجه‌گیری
۲۷۵	فصل پنجم: معنای مبدا زندگی
۲۷۵	مقدمه
۲۷۹	پیدایی اجتماعی مصرف‌گرایی
۳۰۸	روح گذشته - آینده، مادی‌گرایی
۳۲۶	رضایت‌مندی و نارضایتی‌ها: بر آن
۳۳۹	نتیجه‌گیری
۳۵۷	فصل ششم: آرمان شهر حداقلی
۳۵۷	نتیجه‌گیری دم‌دستی
۳۶۴	دیدگاه‌های شهر
۳۷۶	فروپاشی مدرنیته یا پایان تاریخ
۳۸۹	از جهان‌شمولی شدن تا جهانی شدن
۴۰۲	جهانی شدن فرهنگ شهر
۴۱۷	کتاب‌شناسی

ببند گفتار مترجم

شهر و مسائل مرتبط با آن همواره یکی از علایق اصلی متفکران اجتماعی از گذشته تا به حال بوده است. بی شک نخستین جرقه‌های اندیشیدن در مورد شهر از سوی متفکران یونانی صادر شد. گرفت و پولیس - چه در شکل واقعی و چه از نظر اتوپایی آن - بخشی از آثار ارسطو، افلاطون، پریکلس و غیره را شکل می‌داده است.

طی قرون متمادی، تغییرات بسیاری در دیدگاه‌های مربوط به شهر پدید آمده است؛ ولی فقط با پیدایش تفکر اجتماعی مدرن است که «شهر» جایگاه تحلیلی ویژه‌ای در آثار اندیشمندان اجتماعی پیدا می‌کند. با پیش از این دوران که در رابطه با مطالعه شهر می‌توان آن را در پیان از ظهور جامعه‌شناسی کلاسیک نامید، اندیشیدن درباره شهر تحت تسلط و زرع نگاه بود؛ نگاه نخست متأثر از متفکران یونانی به‌ویژه افلاطون و ارسطو بود که نوعی نظریه آرمان‌شهری را در خود داشتند. نظریه شهر آرمانی یا اتوپایی افلاطون و ارسطو، مبنی بر تصور خوش‌بینانه درباره امکان ایجاد شهرهایی است که از هر نظر نظام‌یافته بوده، با نظارت دقیق دولت یا سازمان‌های خاص دینی یا سیاسی و حقوقی همراه باشند یا به‌وسیله فلاسفه و حکما یا

ایدئولوگ‌ها اداره شوند.^۱ این نوع رویکرد به شهر در ادوار بعدی نیز همچنان بالنده بود و کسانی نظیر سنت اگوستین (شهر خدا)، توماس کامپانلا (شهر آفتاب)، توماس مور (اتوپیا)، فرانسیس بیکن (آتلانتیس نوین) در حوزه تمدنی غرب و نیز فارابی (مدینه فاضله) در حوزه تمدنی اسلام مروج تفکر آرمان‌شهری بودند. نگاه دوم عمدتاً توصیفی/تاریخی بود که در آثار - راف دانان و سفرنامه‌نویسان که به‌ویژه در حوزه تمدنی اسلامی می‌زیستند، نرزد پیدا می‌کرد. «از جمله مهم‌ترین این‌گونه آثار می‌توان به اشکال‌العالم (جهانی)، وایلن (چهارم هجری)، نزهة المشتاق فی اختراق الآفاق (ادریسی/قرن پنجم هجری)، معجم البلدان (یاقوت حموی/قرن هفتم هجری)، تقویم البلدان (ابو داء/قرن هشتم هجری) و مانند اینها اشاره کرد».^۲

در دوران مدرن به‌ویژه پس از انقلاب صنعتی که با دگرگونی‌های گسترده (از جمله این تغییرات می‌توان به تغییر در روابط و نیروهای تولید، مهاجرت‌های وسیع به شهرها، ظهور دارخانه‌ها، جنبش‌های شهری و نظایر اینها اشاره کرد) در فرم و ساختار شهرها همراه بود، نوع نگاه به شهر نیز عمیقاً تحول پیدا کرد. اندیشمندان اجتماعی هم‌عصر با این تحولات که می‌توان آنها را جامعه‌شناسان کلاسیک نامید، نگاه جدیدی ویژه‌ای به شهر و تحولات آن داشتند و بخشی از آثار خود را به طور مستقیم برای مثال وبر: شهر در گذر زمان؛ زیمل: کلان‌شهر و حیات ذهنی) و یا توماس نیس (برای مثال توماس نیس: گمین شافت و گرلشافت؛ دورکیم: همبستگی‌های ارگانیکی در شهر) به این مهم اختصاص دادند.

۱. توسلی، غلامعباس، جامعه‌شناسی شهری، تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۵، چاپ هفتم، ص ۹۶.

۲. یوسفی‌فر، شهرام، «درآمدی بر سنخ‌شناسی منابع و مآخذ مطالعات تاریخ شهر در سده‌های میانه تاریخ ایران»، کتاب ماه تاریخ و جغرافیا، ۱۳۹۰، شماره ۱۵۶.

دوره دوم تحول مطالعه شهر در عصر مدرن به‌ویژه با ظهور مکتب شیکاگو آغاز شد. رشد سریع شهرها و پیامدهای آن از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تحلیل‌های جامعه‌شناختی زندگی شهری در قرن بیستم بود. نخستین مطالعات عمده جامعه‌شناسی درباره شهرهای مدرن از شیکاگو و به‌وسیله رابرت پارک آغاز شد؛ شهری که هم از نظر نرخ توسعه و هم از نظر نابرابری‌های بسیار فاحش، نمونه بی‌نظیری به شمار می‌رفت.^۱ در این مکتب، در دهه ۱۹۲۰ افت اساسی پرورانده شد که تا دهه ۷۰ میلادی در حوزه جامعه‌شناسی شهری تسلط بودند؛ یکی موسوم به رهیافت بوم‌شناختی که رابرت پارک آن را ارائه داد و دیگری تعریف «شهرنشینی به‌منزله روش زندگی» که به‌وسیله برنایس وایت ارائه شد.^۲

از دهه ۷۰ به بعد، با ظهور اندیشه‌های پسامدرن، مسئله شهر جهات مختلفی به خود گرفت؛ برخی نظار مانوئل کاستلز و دیوید هاروی با نقد دیدگاه مکتب شیکاگو، نوعی اقتصاد سیاسی شهری را بنا نهاده و بر این اعتقاد بوده‌اند که شهرنشینی فرایند مستقل و خودمختاری نیست؛ بلکه باید در ارتباط با الگوهای عمده تغییر سیاسی و اقتصادی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.^۳ برخی دیگر (نظیر بودریار) نیز که متأثر از اندیشه‌های پسامدرن بودند، شهر را به‌مثابه جایگاهی برای مصرف تلقی می‌دانند. اهمیت مصرف برای این گروه اخیر تا جایی است که معتقدند مصرف در دوران جدید روندی است که در آن خریدار کالا از طریق به نمایش گذاشتن «کالا‌های خریداری‌شده، به طور فعالی مشغول تلاش برای خلق و حفظ یک حس «هویت» است. به عبارتی دیگر افراد، هویت چه کسی بودن خویش را

۱. گیدنز، آنتونی، جامعه‌شناسی، حسن چاوشیان، تهران: نی، ۱۳۸۶، ص ۸۲۹.

۲. همان.

۳. همان، ص ۸۳۵.

امروزه از طریق آنچه مصرف می‌کنند، تولید و یا بهتر بگوییم «جعل» می‌کنند. این روند تا مرحله تبدیل شهرها به بازارهای بزرگ در زمان کنونی ادامه یافته است. بازار (که در گذشته نوعی محدوده مکانی داشت) به تمامی نقاط شهر سرایت کرده و در حومه خیابان‌های شهرهای بزرگ به جای خانه، نشسته است.^۱

کتاب جامعه مصرفی و شهر پسامدرن اثر دیوید کلارک، در زمره همین کتاب‌ها بالا به شهر قرار دارد. کتاب یادشده متأثر از کارهای بانفوذ نظریه پردازانی نظیر ران بودریار و زیگمونت باومن است. فحوای اصلی کتاب به قول خود نویسنده این است که جامعه مصرفی، شهر را در تصویر خاص آن دوباره شکل داده است.

کلارک در تبیین رابطه میان مصرف و شهر، نگاه عمیقی به الزامات مصرف‌گرایی برای شهر دارد. مصرف‌گرایی مدنظر وی فراتر از خرید و استفاده از کالاهاست و او به این مسئله می‌پردازد که چگونه مصرف‌گرایی، ماهیت و طراحی شهری را دوباره شکل می‌دهد. این کتاب تحول جامعه امروزی غربی و انواع متفاوت مصرف را تبیین می‌کند. کلارک معتقد است هسته اصلی زندگی شهری، مصرف‌گرایی است. از رابطه مصرف و شهر، کلارک به موضوعات عمیق‌تری نیز می‌پردازد. در بحث نابرابری‌های اجتماعی که به مصرف شهری برمی‌گردد، کلارک به‌ویژه تحت تأثیر بودریار و باومن است. این تأثیر در مباحث بعدی کتاب نظیر بحث سبک زندگی نیز به‌خوبی مشخص است.

شاید بتوان گفت فصل دوم مهم‌ترین فصل کتاب است که به شکلی جزئی به مصرف‌گرایی و شهر می‌پردازد و برای کسانی که علاقه‌مند به بحث

۱. بودریار، ژان، جامعه مصرفی: اسطوره‌ها و ساختارها، ترجمه پیروز ایزدی، تهران: ثالث، ۱۳۹۰.

درباره مصرف‌گرایی و رابطه آن با شهر هستند، بسیار مفید خواهد بود. با این حال، همه فصول کتاب چه به شکل جداگانه و چه در کلیت کتاب، حاوی دیدگاه‌های نظری ارزشمندی است که برای همه افراد علاقه‌مند به تبیین تئوریک شهرهای امروزی که روزبه‌روز به مصرف‌گرا شدن تمایل دارند، بسیار کمک‌کننده خواهد بود.

توجه به رشد فزاینده شهرنشینی در ایران که طبق آخرین آمارها به بالای ۷۰ درصد رسیده است، مقولاتی همچون مصرف شهری اهمیتی دوچندان پیدا می‌کند. امروزه در بسیاری از شهرهای بزرگ ایران شاهد مراکز بزرگ خرید و فروش، تفریحی و تفریحی‌هایپرمارکت‌هایی هستیم که با برخی مراکز بزرگ خرید در کشورهای توسعه‌یافته برابری می‌کنند. در شماری از مراکز خرید شهری در تهران، رندگی وجود دارد که در شهرهای پسمادرین امروزی نیز نمونه آنها یافت می‌شود؛ بنابراین پرداختن به مصرف شهری در قالب تألیف، ترجمه، طرح و چاپ علمی و نظایر اینها، می‌تواند چشم‌اندازهای مناسبی را پیش روی پژوهشگران، برنامه‌ریزان و کلیه علاقه‌مندان به مسائل شهری در ایران قرار دهد. بر خود لازم می‌دانم از زحمات دوستان و همکاران محترمی که در ترجمه این کتاب یاری‌رسان بودند، تشکر کنم. جناب آقای مجید شمس، مدیر اداری مطالعات و افکارسنجی اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، از همان ابتدا همکاری‌های ارزشمندی داشتند و آماده‌سازی کتاب مدیون پیگیری‌های ایشان است. آقای دکتر نعمت‌الله فاضلی نظارت بر ترجمه را عهده‌دار بودند و نکات ارزشمندی را گوشزد کردند. همچنین از آقای سید محمدرضا بهلول، مدیر اداره خدمات علمی اداره کل، نیز بابت پیگیری‌های‌شان کمال تشکر را دارم.